

To breve af Arnold Ruge og Karl Marx

AF MAGNUS MØLLER ZIEGLER

SLAGMARK #77
SIDER: 87-96

De to breve, som her for første gang bringes i en dansk oversættelse, siger ikke bare noget om Arnold Ruge og Karl Marx; de siger ligeledes noget om den intellektuelle bevægelse, Ruge og Marx tilhørte, og som udgjorde et afgørende element i tidlig, nordeuropæisk modernitet: venstrehegelianismen.

Venstrehegelianerne (på tysk *Links-Hegelianer* eller *Junghegelianer*, dvs. ungehegelianere) er en samlebetegnelse for en løst defineret gruppe af filosoffer, teologer, skribenter, jurister, litterater og andre intellektuelle, der virkede i de tyske stater ca. 1830-1850, og som alle tog udgangspunkt i en radikal forståelse af G. W. F. Hegels (1770-1831) filosofi. Med den bredeste definition er der tale om mange hundrede personer, og selv med en smal definition drejer det sig om en kerne af mindst 30-40 intellektuelle. De havde ikke som sådan et fælles program, men i højere grad et fælles sprog, et fælles problemfelt og et fælles teoretisk begrebsapparat hentet fra Hegels filosofi. Men hvor Hegel betragtede historien som noget, der kun kunne forstås filosofisk, hvis det skete bagudrettet, og som til dels havde fundet sin afslutning i den rationelle, preussiske stat, betragtede venstrehegelianerne historien som åben og uafsluttet: den *kunne* og *måtte* finde sin afslutning, men havde ikke gjort det endnu. I forventningen om et snarligt apokalyptisk brud anvendte de Hegels filosofi – især hans historie- og retsfilosofi – til at give anvisninger for en

skabende, menneskelig praksis i håbet om derigennem at kunne realisere den menneskelige frihed og således 'afslutte' historien.

Marx var omkring 1837 blevet en del af den venstrehegelianske gruppering i Berlin¹ og havde især knyttet sig til brødrene Bruno og Edgar Bauer, der var centrale skikkelser i det berlinske miljø. Den 10 år ældre Bruno Bauer blev også vejleder på Marx' doktordisputats (1841), hvilket denne bærer tydeligt præg af: Bauers særlige forståelse af Hegels begreb om 'selvbevidsthed' spiller en nøglerolle i Marx' undersøgelse, og selv en delundersøgelse om Epikurs forståelse af meteorers ender for den unge Marx med at bekræfte den hegelianske lære om enheden af væsen og fremtrædelse i en indre forbundethed udtrykt i 'Begrebet', som så igen forbindes med Bauers begreb om selvbevidstheden som subjektet for frihedens og filosofiens realisering gennem kritikken (McIvor, 2008, s. 410 ff.). Tilknytningen til Bauer var imidlertid ved at nå sin afslutning i 1843, og det er i denne kontekst, de to breve skal læses (i det mindste for så vidt det er Marx, der hovedsageligt interesserer os). Et af de spørgsmål, der delte venstrehegelianerne, var forholdet til *politiken*. Selvom den radikale, venstrehegelianske omfortolkning af Hegels filosofi var begyndt med en kritik af dens stilling til teologien, var det klart ud fra religionens almindelige stilling i Preussen, at den måtte forskyde sig over i en kritik af politiken. Med den reaktionære Friedrich Wilhelm IV's (1795-1861) tronbestigning i 1840 fik venstrehegelianerne også al rigelig grund til en sådan forskydning: Sammen med den nye uddannelses- og kulturminister, Johan Albrecht Friedrich von Eichhorn, indledte kongen en klapjagt på hegelianere af alle afskygninger, og især venstrehegelianerne måtte de næste år friste en kummerlig tilværelse. Det var imidlertid ikke alle venstrehegelianerne, der så denne forskydning til en politisk kritik som ønskværdig, og de der gjorde, var ikke enige om hvordan. Marx og Bauer var allerede i Marx' tid som redaktør på *Rheinische Zeitung* (1842-43) blevet rasende uenige om disse spørgsmål, og det er denne uenighed, der i *Deutsch-Französische Jahrbücher* både får frit, spydigt løb (som i nærværende breve) og finder en teoretisk stemme (som i "Om jødespørgsmålet").

DEUTSCH-FRANZÖSISCHE JAHRBÜCHER

De nærværende breve er skrevet i 1843 i forbindelse med forberedelserne til udgivelsen af et nyt tidsskrift, hvori de også blev offentliggjort (1844): *Deutsch-Franzö-*

sische Jahrbücher (D-F)). Det ene nummer,¹ der nåede at udkomme af bladet, var ligeledes det første og eneste konkrete samarbejde mellem Arnold Ruge og Karl Marx. De to havde været opmærksomme på hinanden tidligere (f.eks. skriver Ruge i 1842 rosende om Marx' artikler i *Rheinische Zeitung*), men havde ikke samarbejdet før nu.

Ruge og Marx delte synspunkter på to centrale områder. For det første var de kritiske over for Bruno Bauer og den kreds af særligt rabiate venstrehegelianere, kaldet *Die Freien* ('De Frie'), der havde samlet sig om ham i Berlin; for det andet delte de en uforbeholden tro på *pressefriheden* som et af de absolut mest centrale emner i den politiske kritik (såvel som selve betingelsen for denne). Som redaktør for det venstrehegelianske tidsskrift *Hallische Jahrbücher* (senere *Deutsche Jahrbücher*) havde Ruge hele tiden måtte forsøge at balancere mellem kritik og censur. Selvom den tilknyttede censor var relativt samarbejdsvillig, blev Ruges forhold til ham desto mere anstrengt, desto mere hans forhold til den preussiske stat blev det, og i sidste ende måtte han se sit tidsskrift lukket af myndighederne (Bunn, 2014; Mah, 1987, s. 112 ff.). Også Marx havde, først som skribent og sidenhen som redaktør, på avisen *Rheinische Zeitung* måttet kæmpe med censuren, og mange af hans artikler i avisen handler netop om kampen mod de tyske censurinstitutioner. I 1843, da samarbejdet mellem ham og Ruge begyndte at tage form, delte de den grundlæggende hegelianske opfattelse af, at skønt den nuværende preussiske stat var irrationel (*in casu* censuren) og dermed afveg fra sit væsen, så kunne den reformeres til fornuft gennem etableringen af en rationel, demokratisk stat (Mah, 1987, s. 185-194).

At det blev netop et tidsskrift, de to samarbejdede omkring, er ikke underligt, når man bemærker den helt centrale rolle, som netop tidsskrift-formen havde for venstrehegelianerne. Siden det 19. århundredes begyndelse havde tidsskrifter generelt haft en enorm betydning for udviklingen af filosofi i Tyskland, ikke mindst hegeliansk filosofi. Indtil slutningen af 1830'erne havde denne aktivitet imidlertid primært været centreret omkring de 'officielle' hegelianske organer, først Hegels eget *Berliner Monatsschrift* og siden afløseren *Jahrbücher für wissenschaftlicher Kritik*. Sidstnævnte var på mange måder det mest prestigøse tidsskrift i Tyskland, men i slutningen af 1830'erne var dets indflydelse – og dermed det hegelianske *establishments* magt – aftagende (Toews, 1980, s. 221). I 1837 lykkedes det derfor Arnold Ruge (sammen med Theodor Echtermeyer, 1805-1844) at få succes med

et nyt hegeliansk tidsskrift, *Hallische Jahrbücher*, som skulle være bedre til at opsamle den kritiske impuls i den hegelianske filosofi, som den bl.a. var blevet udløst af Heinrich Heine og D. F. Strauss. Tidsskriftets betydning for den venstrehegelianske bevægelse kan ikke undervurderes. Det var både et organisatorisk samlingspunkt og det teoretiske hovedorgan, hvor venstrehegelianernes analyse og politik kunne udvikles i brydning med hinanden og omverdenen (Hundt, 2014). Tidsskriftets blanding af filosofi, religionskritik, poesi, kunst- og litteraturkritik, æstetisk teori osv. var måske ikke banebrydende, men i hvert fald befordrende for skabelsen af en samlet identitet omkring *kritikken* som formål - kritikken af ikke bare een ting, men alting. Tidsskriftet var, for Ruge i det mindste, således ikke bare et medium for oplyst samtale, men derimod "intet mindre end åndens inkarnation" (Mah, 1980, s. 107). Denne ånd var først og fremmest protestantismens og den preussiske stats ånd, men i 1842 måtte *Hallische Jahrbücher* alligevel lukke efter pres fra de preussiske myndigheder. Ruge var løbende blevet radikaliseret i og med sin skuffelse over den preussiske *Realpolitik*, og han blev således mere og mere krads i sin egen kritik, og i de artikler han lod trykke. Det havde i 1841 ført til, at han måtte flytte udgivelsen til Sachsen (deraf navneskiftet), men allerede i 1842 måtte han altså se sig slået og emigrere til Paris. Det var herfra, han nu begyndte at lægge planer om et nyt tidsskrift - et nyt organ for Ånden.

Når der alligevel kun udkom et enkelt nummer af *D-FJ*, er der flere årsager hertil. Den mest fundamentale er, at der mellem forberedelserne og etableringen af tidsskriftet i 1843 og udgivelsen af det første nummer i 1844 var opstået en teoretisk kløft mellem Ruge og Marx; mens Ruge fastholdt sit radikalt-demokratiske udgangspunkt og ambitionen om en rent politisk løsning på den grundlæggende splittelse i det preussiske samfund, var Marx inde i en rivende udvikling og hastigt på vej til dannelsen af et kommunistisk 'parti' inden for venstrehegelianismen sammen med bl.a. Friedrich Engels og Moses Hess (som begge bidrog til *D-FJ*). En anden årsag, som ligger i forlængelse af dette, er Ruges utilfredshed med det endelige resultat: Bortset fra hans eget forord og et digt af Heinrich Heine (der trods en vis skepsis også flirtede med socialismen), bestod bidragene til *D-FJ* næsten udelukkende af kommunistiske indslag, som Ruge ikke kunne stå inde for (Mah, 1980, s. 130, 132). Sidst, men ikke mindst, fik bladet en overordentlig ringe modtagelse; trods titlen og den udtalte ambition i Ruges forord om at bringe tyske og franske perspektiver på politik, lovgivning, stat og økonomi sammen, var tidsskriftet endt

som et rent tysksproget foretagende om tyske forhold. Dette førte til en skarp kritik blandt de franske anmeldere, ikke mindst fra de franske socialister, som kritiserede de kommunistiske bidrag for slet ikke at forholde sig til den franske tradition, når nu det var det udtalte formål. Og i Tyskland, som man *de facto* rettede sig mod, blev bladet stort set ignoreret (Mah, 1980, s. 131).

Ruge og Marx gik derfor meget hurtigt hver til sit, og med deres splittelse endte også *Deutsch-Französische Jahrbücher* sit korte liv. Marx genoplivede i forbindelse med 1848 Rheinische Zeitung, og Ruge forsøgte senere i 1850'erne at genoplive *Deutsche Jahrbücher*, men ingen af delene varede ved. Selvom skæbnen ville, at de begge endte deres dage i London, arbejdede Ruge og Marx ikke sammen igen.

KRITIKEREN SOM FIGUR

Et af de ubetinget mest centrale begreber i venstrehegelianismen var, som det allerede er antydnet, begrebet om *kritik*. Dette skulle ikke forstås i den banale betydning af at kritisere noget, men derimod som en filosofisk-spekulativ praksis. Ad modum Hegels begreb om immanent kritik, som det for eksempel udfolder sig i praksis i *Åndens fænomenologi*, handlede det for venstrehegelianerne om at demonstrere de indre modsigelser i ethvert givent fænomen (begyndende med religionen) for således at vise, at det var irrationelt. Det særlige ved den venstrehegelianske form for kritik var imidlertid, at den var rent *destruktiv*: Hvor Hegel til dels forsøgte at mediere mellem de indre modsætninger for at bringe det frugtbare med videre, ønskede venstrehegelianerne den totale destruktion af det irrationelle moment. Fra at være en metode eller et element i udfoldelsen af verdenshistorien hos Hegel, blev kritikken for visse af venstrehegelianerne identisk med selve den verdenshistoriske bevægelse og kritikeren, dvs. filosofien, dens udøver. Nogle – såsom Bruno Bauer i hans mest yderligtgående øjeblikke – gik endda så vidt som til at ophæve Kritikken selv (med stort K) til selve det verdenshistoriske subjekt, personificeret i kritikeren forstået om den realiserede selvbevidsthed, der er i besiddelse af absolut viden, og som vi finder i slutningen af *Åndens fænomenologi* (Sass, 1976, s. 96). Det er filosofiens spekulativt-kritiske praksis, der driver historien fremad ved at 'afsløre' dens indre irrationaliteter, en praksis som den uvidende masse intet har at gøre med.²

Kritikken spiller også en stor rolle i de to breve af Ruge og Marx. Hos Ruge er der tale om “med ubønhørlig oprigtighed [at] dømme hele Tyskland” (se denne udgivelse, s. 97), og Marx taler sågar om den “hensynsløse kritik af alt bestående” (s. 99) som målet for det nye tidsskrift, de to vil lave sammen. Men omvendt optræder Kritikerens også som en latterlig figur, som især Marx gør grin med. Han er sådan en, der har “løsningen på alle gåder” liggende i skuffen, og som tror, at han gennem sin kritik kan hive definitive endemål for historien ud af den blå luft (s. 99). I løbet af Marx’ brev sker der således en kontrastering af denne latterlige kritikerfigur med den virkelig nødvendige kritiks opgaver; den kritik som er “hensynsløs” og som “gennem en kritik af den gamle [verden]” vil opdage den nye frem for at plante “en dogmatisk fane” (s. 99). Hvad det gælder om, er altså ikke, som den latterlige Kritiker gør, at opstille nogle dogmer og så ud fra dem dømme de forhåndenværende fænomener. I stedet må man kritisere ved at undersøge fænomenerne selv. Det er “gennem analyse af den mystiske og sig selv uklare bevidsthed, om den nu træder os imøde religiøst eller politisk” (s. 101), at vi skal reformere denne bevidsthed selv, og ikke ved at lade “den absolutte videnskabs stegte duer” (s. 99) flakse forvirrede omkring uden hold i noget virkeligt.

Hvad Marx her kaster sig ud i, er venstrehegelianernes yndlingsbeskæftigelse, nemlig at slå hinanden i hovedet med den rette forståelse af Hegel. Således er det her som allerede nævnt Hegels begreb om *immanent kritik*, som det især fremstår i *Åndens fænomenologi*, Marx udfolder. I den intra-venstrehegelianske kamp om den rette forståelse af begreberne, giver han - uden megen argumentation - et relativt klassisk angreb på de, der ifølge ham misforstår eller misbruger kritik-begrebet; de gør præcis det, som man ifølge Hegel ikke må, nemlig at bibringe udefrakommende standarder (i dette tilfælde frit opdigtede dogmer), som fænomenerne så ‘dømmes’ efter. Hvad det i stedet drejer sig om, er at dømme virkeligheden efter dens egne iboende rationalitet:

Fornuften har altid eksisteret, kun ikke altid i den fornuftige form. Kritikerens kan altså knytte an til en hvilken som helst form af den teoretiske og praktiske bevidsthed og ud af den eksisterende virkeligheds *særegne* former udlede den sande virkeligheds norm og endemål (s. 99-100).

På den ene side har vi således de virkelig eksisterende fænomener (“den eksisterende virkeligheds særegne former”) og på den anden side ikke abstrakte dogmer,

men derimod den ‘virkelige virkelighed’, sådan som denne kan *udledes* af det virkeligt eksisterende. Det ufornuftige skal ikke måles mod det fornuftige, derimod skal det fornuftige udtrækkes af det ufornuftige. Det særegne ved Marx’ fremstilling af dette er, at han – i modsætning til den latterlige kritikerfigur han kritiserer (dvs. Bruno Bauer) – ikke ser noget problem med også at lade denne kritik udstrække sig til de *politiske fænomener*, dvs. både de virkeligt eksisterende politiske former (staten) og de politiske idéer (kommunismen). Det er jo netop gennem en kritik af disse, at vi må udlede statens *virkelige* virkelighed og de *virkelige* politiske idéer! Således er der “altså intet, der forhindrer os i at lade vores kritik knytte an til kritikken af politikken, til stillingtagen i politik, altså til de *virkelige* kampe og i at identificere os med dem” (s. 100) – ord som man må sige, at Marx efterlevede resten af sit liv.

Måske ser vi derfor også her begyndelsen til Marx’ senere kritiske projekt. Både økonomikritikken i *Kapitalen*³ og kritikken af den hidtidige socialistiske litteratur i *Manifestets* tredje kapitel er eksempler på, hvordan Marx gennem sit forfatterskab tager udgangspunkt i de empiriske såvel som teoretiske fænomener, sådan som de fremtræder, når han skal skabe sin egen teori. For så vidt som man overhovedet kan tale om en positiv politisk-økonomisk teori hos Marx, er det en, der fremkommer *gennem kritik*, og er der noget, der gennemsyrrer hans kamp mod andre socialistiske retninger i løbet af især 1870’erne, er det en kamp mod den slags ‘pulteskufeløsninger’, han allerede her kritiserer. Konturerne af et sådant kritisk program, kan dette vigtige brev belyse.

BEMÆRKNINGER TIL OVERSÆTTELSEN

De to breve er oversat efter originalerne, dvs. som de er trykt i *D-FJ* under overskriften “En brevvæksling fra 1843” (Paris: Bureau der Jahrbücher/Bureau des Annales, 1844). Sidetallene i kantede parenteser referer således til denne udgave. Dette giver naturligvis den udfordring, at vi ikke kan være sikre på brevenes autenticitet, dvs. hvor meget de er redigeret af Marx og Ruge ift. de originale breve – ja, om der overhovedet er tale om virkeligt afsendte breve, eller om de er skrevet til lejligheden. Denne tvivl bliver ikke mindre af, at for så vidt sådanne originaler har fandtes, så findes de ikke længere. Således er det også de udgivne (og måske redigerede) tekster, der er optrykt i Martin Hundts samling af redaktionsbrevvekslingerne til *Hallische, Deutsche* og *Deutsch-Fran-*

zösische Jahrbücher (Hundt, 2014). Dette er imidlertid alene et problem, hvis man vil bruge brevene til at sige noget autentisk om redaktionsprocessen bag årbøgerne; som tekster af Marx og Ruge er de naturligvis autentiske, for så vidt som de er skrevet og publiceret af disse. Derfor kan de stadig tjene som fremragende kilder til at sige noget om venstrehegelianismen i almindelighed og Marx' forhold til denne i særdeleshed

Sprogligt har jeg forsøgt at lægge mig så tæt op af originalerne som muligt, og dette i dobbelt forstand. Jeg har på den ene side forsøgt at bevare den for os måske lidt arkaiske form, som en over 150 år gammel tekst nu engang kan synes at have, og også det lidt højstemte sprog, der præger brevene; her er to mænd, som virkelig mener, at de gør Verdensåndens beskidte arbejde, og det mærkes i deres sprog. På anden side har jeg forsøgt at gøre teksterne levende og sprogligt relevante for et moderne, dansk publikum. Balancen mellem disse to hensyn er svær, men jeg mener, at det er lykkedes tilfredsstillende. Sidst, men ikke mindst, har jeg gjort mig umage med for så vidt muligt at bevare termer og vendinger, der er særligt (venstre)hegelianske. Et eksempel på dette (såvel som ovennævnte balancegang) er vendingen *Was nothwendig ist, das fügt sich*, som i min oversættelse er blevet til "Hvad der er nødvendigt, det tilskikker sig" (s. 98). Her kunne man nok have fundet en mere ligefrem og tidssvarende formulering. Ikke desto mindre ville det for det første have været en for stor afvigelse ift. den tidligere nævnte højstemte tone i Marx' brev, og for det andet ville det have udvisket den temmelig klare reference til Hegels filosofi, hvor det netop hedder, at hvad der er nødvendigt *må* indtræffe (i det mindste var det sådan, venstrehegelianerne forstod Hegel). Dette kommer tydeligere frem, når man bevarer sætningens form, så den minder mere om det Hegel'ske diktum fra *Retsfilosofien* om, at "hvad der er fornuftigt, er virkeligt" osv. Et andet eksempel – ligeledes fra Marx' brev – er termen *Verweltlich*, som jeg har oversat med "verdsliggjort" (s. 99). Man kunne også have oversat mere direkte med en neologisme som 'verdensliggjort', som måske havde givet mere indtryk af noget, der bliver til virkelighed eller 'bliver til i verden', og som også kunne have undgået de religiøse konnotationer. Men for det første havde det i stedet fejlagtigt tilføjet en nærmest heideggeriansk tone, der er noget mere uønsket, og for det andet *er* der netop tale om udtrykket i dets religiøse forstand: Marx taler ind i en kontekst, hvor den venstrehegelianske kritik har bevæget sig fra hovedsageligt at være en kritik af teologien (og religion som sådan) til at være en kritik af politikken (og politik som sådan). Derfor er filosofien lige præcis blevet 'verdsliggjort', altså løftet fra den religiøse til den sekulære sfære.

Sidst, men bestemt ikke mindst, vil jeg sige en stor tak til min medredaktør, Tobias Dias, og til Troels Thorborg Andersen for deres gennemsyn af og gode kommentarer til min oversættelse. Deres hjælp har været uvurderlig i arbejdet med brevene.

NOTER

- 1 Derudover fandtes et venstrehegeliansk centrum i Halle, men også mange andre steder i de tyske stater var der venstrehegelianere, f.eks. Köln og så langt væk som Königsberg (Hundt, 2014, s. 33-38; Essbach, 1988, s. 40-43)
- 2 Faktisk er der tale om to numre samlet i ét, "1ste und 2te Lieferung" som det hedder på titelbladet. Imidlertid udkom der altså ikke flere.
- 3 Flere andre omkring Bauer og i *Die Freien* delte variationer af denne holdning, f.eks. Max Stirner og Szeliga, og det er dem, der er det "& Consorten", som undertitlen i Marx og Engels' kritik af af venstrehegelianerne henviser til.
- 4 I denne forbindelse er det værd at bemærke, at *D-FJ* også indeholder Friedrich Engels' tidlige kritik af den politiske økonomi, som i 1844 var langt mere udviklet end Marx' egen, og som Marx i forordet til sit første økonomikritiske skrift (i udfoldet forstand), *Til kritikken af den politiske økonomi* (1859), kalder for "en genial skitse" til det, der skulle blive hans eget projekt!

LITTERATUR

- Bunn, M. (2014). "Censorship is Official Critique": Contesting the Limits of Scholarship in the Censorship of the Hallische Jahrbücher. *Central European History*, 47, 375-401.
- Essbach, W. (1988). *Die Junghegelianer. Soziologie einer Intellektuellengruppe*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Hundt, M. (2014). Die Junghegelianer im Spiegel der Briefe. I M. Hundt (red.), *Der Redaktionsbriefwechsel der Hallischen, Deutschen und Deutsch-Französischen Jahrbücher (1837-1844)*. *Apparat*. Berlin: Akademie Verlag, 1-74.
- Mah, H. (1987). *The End of Philosophy, the Origin of "Ideology". Karl Marx and the Crisis of the Young Hegelians*. Berkeley: University of California Press.
- McIvor, M. (2008). The Young Karl Marx and German Idealism: Revisiting the Doctoral Dissertation. *Journal of the History of Philosophy*, 46 (3), 395-419.
- Sass, H. M. (1976). Bruno Bauer's Critical Theory. *Philosophical Forum*, 8 (2), 92-120.

Toews, J. E. (1980). *Hegelianism. The Path Toward Dialectical Humanism, 1805-1841*. Cambridge: Cambridge University Press.